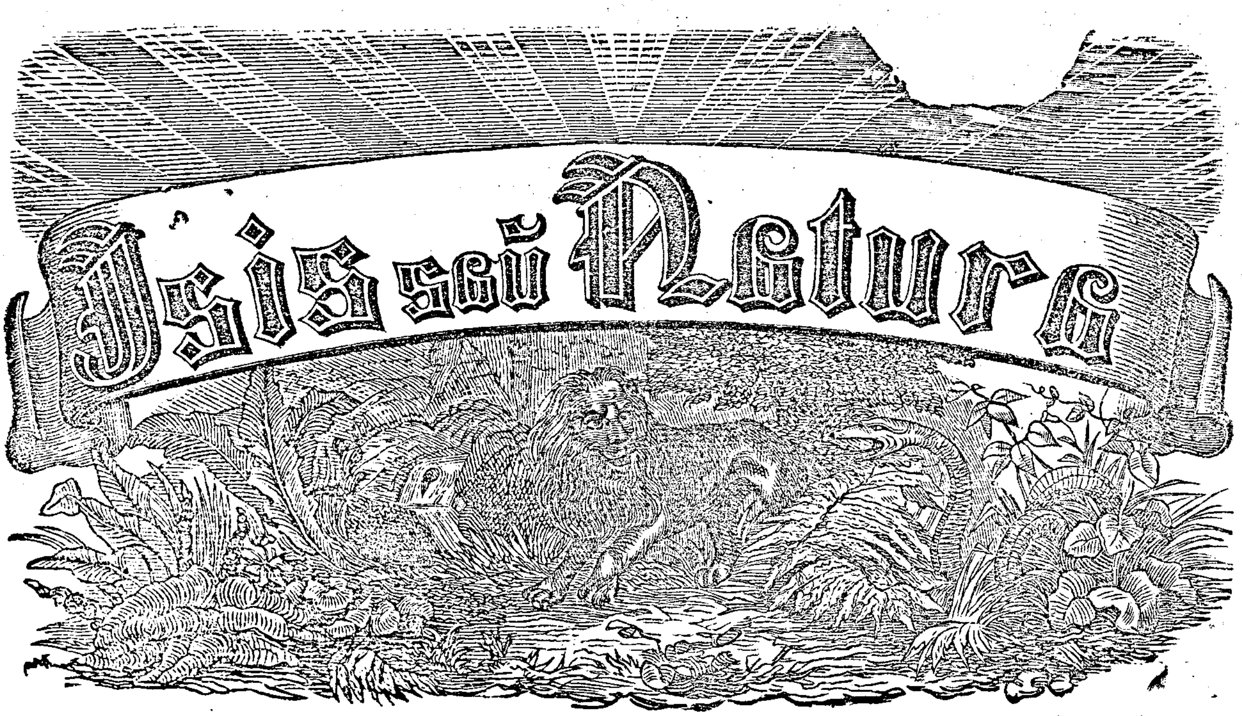

JURNAL

ПЕНТРȢ РЕSПÎNDIРЕА ШТIНЦЕЛОРȢ NАТȢРАЛЕ ШI ЕSАКТЕ, ÎN ТОАТЕ КЛАSЕЛЕ

Редiџеатъ

de

PROFESOR DOCTOR IULIUS BARASH.

№. 36. (Anȣлȣ̆ алȣ̆ патрȣлеа) Бȣкȣрещiĭ 30 Sеnтемврie, 1859.

Копріndереа: Stȣdiĭ fiziче. — Nȣкȣлȣ̆. — Траiȣлȣ̆ аnimалелорȣ̆. — Комȣnікаціȣnĭ sчiеntifiче мiчi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Stȣdiĭ fiziче.

I. *Desпре матерiа лȣминіĭ.*

Деnъртареа soарелȣĭ de ла пъмîntȣ̆ este ка ла 20 мiлioане миле џеографiче, saȣ̆ 34 de мiлioане леге. Ка съ въ пȣтеці фаче о idee de ачеаstъ деnъртаре, е destȣлȣ̆ съ штиці къ пентрȣ о гiȣлеа кȣ iȣцеала кȣ каре есе din тȣnȣ̆, арȣ̆ тревȣi опtȣ̆-sпре-zече anĭ sпре а съвîрші ачеаstъ кълъторiе;— Пъмîntȣлȣ̆ каре în învîртиреа sа împрецiȣрȣлȣ̆ soарелȣĭ фаче 240 de миле întр'ȣnȣ̆ минȣтȣ̆ (7 леге пе секȣndъ, iȣцеалъ каре n'аре нiчĭ ȣnȣ̆ корпȣ̆ пе фаца пъмîntȣлȣĭ), арȣ̆ тревȣi съ факъ доъ лȣnĭ de zиле sпре а пȣтеа съвîрші ачеstȣ̆ дрȣмȣ̆. Дарȣ̆ лȣмина soарелȣĭ în кîтȣ̆ тimпȣ̆ sокотиці къ поате ажȣnџе ла noĭ?— În опtȣ̆ минȣте! О iȣцеалъ de некрезȣтȣ̆! - Кȣ тоате ачеstеа, орĭ кîтȣ̆ de маре вi se паре деnъртареа soарелȣĭ de ла пъмîntȣ̆, кîтȣ̆ este do nimiкȣ̆ пе лîнгъ деnъртареа stелелорȣ̆ fiкsе челе маĭ апроапе de noĭ, акърора лȣминъ аре тревȣiнцъ de шаsе anĭ пînъ съ ажȣнгъ ла noĭ! *Ва sъ zикъ, о stеа fiкsъ din челе маĭ марĭ, але кърiа раzе întр'ачеstȣ̆ минȣтȣ̆ isвескȣ̆ окiĭ востріĭ, ачеаstъ раzъ а скъпатȣ̆ de ла stеа кȣ 6 anĭ маĭ nаinте; în ачеstȣ̆ интервалȣ̆ поате sъ se ші піарzъ ачеаstъ stеа, însъ воĭ тотȣ̆ въ веці вȣкȣра de лȣмина еĭ пînъ ла шаsе anĭ дȣпъ штерџереа еĭ*, апоĭ че веці zиче кîndȣ̆ веці аȣzи de ла аstрономĭ къ sîntȣ̆ ніште stеле fiкsе атîтȣ̆ de деnъртате (маĭ кȣ sеамъ în *калеа траianъ*, la voie lactée) în кîтȣ̆ лȣмина лорȣ̆ тревȣе 500 de anĭ ші ȣnе-орĭ miĭ de anĭ ка съ ажȣнгъ пînъ

ла noĭ! Кîte stele stрълȣчitoape dapȣ se notȣ afла пе черȣ de maĭ mȣлte sȣte de anĭ каре не рътînȣ askȣnse aштеntîndȣ a se deskoperi fepiчiцiлорȣ okĭ aĭ stрънепоцiлорȣ bostpiĭ! Însъ bestitȣлȣ *Ершелȣ* meрџea шi maĭ depapte. Елȣ asigȣpa къ sînтȣ niште stele fikse aшa de depapte în kîtȣ ка съ ажȣпгъ лȣmina лорȣ ла noĭ tpeбȣe *doȣ milioane* de anĭ! Че imaџinaцiȣne omeneaскъ se poate anpopia de o asemenea depъptape! O idee de ачeste мърimĭ este atîtȣ de înfinitъ în kîtȣ imaџinaцiȣnea noastpъ se кȣfȣndъ în aчestȣ пpinчiniчiȣ гpozabȣ!

Ачeastъ iȣцeaлъ este nȣmaĭ ȣna din калiтъцiле лȣmineĭ. Dapȣ înкъ odatъ întpeбȣ *че este лȣmina*? Че este ачestȣ obiektȣ fisikȣ каре пpodȣче asemenea efekte ка ачеле каре ле bedemȣ ла лȣminъ? Aiчĭ iapъшĭ bedemȣ nȣoȣ шi tpistȣ apгȣmentȣ къ soapta intiлiџinцeĭ noastpe este a admipa npetȣtindenea sȣблima apmonie a natȣpeĭ, a admipa efektele mipaкȣлoase але deosebiteлорȣ obiekte mateрiaле, фъръ a пȣtea bpe-odatъ a ажȣнџе ла adînka кȣnoштinцъ esenцiaлъ a aчелорȣ obiekte каре neînчetatȣ ni se înfъцiшеазъ.— Bedemȣ лȣmina, bedemȣ шi admipъmȣ neînчetatȣ efekteле eĭ, фъръ a пȣtea кȣnoaште че este лȣmina? Че este esenцiea лȣmineĭ? Че este ачeastъ fiinцъ admipabiлъ?— Dapȣ ȣnde ne lipseште кȣnoштinцa nositibъ, аколо înчепȣ inoteseле sanienцiлорȣ, але кърора ȣнеле sînтȣ adevъpate шi înainteazъ шtiinцa, пе кîndȣ алтеле întȣnекъ adevъpȣлȣ îпгpopîndȣлȣ sȣб niште клъdipĭ але sistemeлорȣ întemeiaie пе fȣndamente minчinoase шi ideaлe absȣpde.

Aшa dapȣ шi nentpȣ ръспȣnsȣлȣ întpeбъpiĭ noastpe nentpȣ fiinцa mateрieĭ лȣmineĭ, sanienцiĭ n'aȣ лipsitȣ a пъскочi niште inotese dintpe каре чeле maĭ bestite sînтȣ teopiea лȣĭ *Кaptesiȣ* (*Descartes*) шi a лȣĭ *Nestonȣ*. Dekapte ziче „лȣmina „nȣ bine de ла soape," însъ Nestonȣ ziче къ лȣmina bine de ла soape.— Ачeasta poate съ bi se паръ кȣpioasъ; bezĭ ziче: кȣmȣ poate чine-ва a se îndoi ка лȣmina съ nȣ bie de ла soape? пе кîndȣ bedemȣ къ, кîndȣ елȣ dimineaцa îнчепе a se аръta, лȣmina bine, шi кîndȣ елȣ se askȣnde seapa, întȣnepiкȣлȣ iapъшi акопере лȣmea! Dapȣ abeцĭ чeва ръбdape! beцĭ bedea къ ачeastъ kestiȣne nȣ este aшa de simплъ пpeкȣmȣ sokotiцĭ.— O съ esaminъmȣ dapȣ maĭ de anpoape ачеле doȣ inotese шi o съ înчепеmȣ кȣ teopiea лȣĭ *Nestonȣ*.— Лȣmina, ziче ачestȣ mape omȣ, bine dpentȣ de ла soape, eшindȣ dintp'însȣлȣ ка ȣnȣ pîȣ dintp'ȣnȣ isbopȣ. „Înkinȣiцi-въ, ziче елȣ, „în imaџinaцiȣnea boastpъ o плoaie de лȣminъ „че ȣmпле în fie-каре dimineaцъ мърimea în„tindepiĭ opizontȣлȣĭ, în kîtȣ fie-каре pazъ din „ачeastъ лȣminъ este ка o aцъ stрълȣчitoape d'o „лȣнџime de doъ-zeчĭ milioane de mile џeo„гpafiче, aлȣ кърорȣ ȣпȣлȣ din капетеле sale „este лiнitȣ de faцa soapeлȣĭ шi челȣ-лaлтȣ a„tinџe пъmîntȣлȣ dȣпъ ontȣ minȣte de ла eшipea „sa din soape, atȣnчĭ beцĭ abea o idee de ma„teрiea лȣmineĭ." În ачeastъ teopie tpeбȣe съ ne înkinȣimȣ къ pazeле лȣmineĭ sînтȣ aшa de ȣшoape în kîtȣ n'aȣ niчĭ o гpeȣtate, алmintpeлea apȣ fi tpeбȣitȣ съ se пpъпъdeaskъ лȣmea, шi съ se sfъpame пъmîntȣлȣ sȣб гpeȣtatea ачestȣĭ очeanȣ de лȣminъ; кȣ toate ачestea, ачeste aцe de лȣminъ sînтȣ aшa de tapĭ în kîtȣ niчĭ челȣ maĭ tape bîntȣ nȣ poate съ ле abatъ, шi sînтȣ aшa de пъtpȣnzъtoape în kîtȣ tpeкȣ npin stiклъ шi кpistaлȣ челȣ maĭ tape. Кȣ toate ачestea чeĭ maĭ miчĭ nȣopĭ întîmpinîndȣ-ле, ле попpeскȣ; din че mateрie dapȣ sînтȣ pazeле лȣmineĭ каре копpindȣ atîtea калiтъцĭ kontpadiktoape? шi кȣmȣ se poate ка isbopȣлȣ лȣmineĭ съ nȣ maĭ înчeteze bpe-odatъ? de miĭ de anĭ neînчetatȣ шi în toate zileле soapeле pisineште biлioane de aцe але лȣmineĭ че ȣmпле totȣ snaцiȣлȣ ȣnibepsȣлȣĭ, кȣmȣ se poate dapȣ ка ачestȣ fokȣ чepeskȣ съ nȣ se stingъ saȣ челȣ пȣцinȣ съ nȣ se mikшopeze?— Paptizaniĭ ачesteĭ teopiĭ ръспȣнdȣ къ ачeste niepdepĭ de лȣminъ sînтȣ atîtȣ de miчĭ пе лîнгъ мърimea soapeлȣĭ, în kîtȣ nȣ se багъ în seamъ; adaoгȣ шi ȣnȣ esemnлȣ de o esnepienцъ фъкȣтъ кȣ o бȣкатъ de moskȣ каре, dȣпъ че a fostȣ înkisъ întp'o kamepъ maĭ mȣлtȣ de doъ-zeчĭ de anĭ ȣmпlîndȣ în totȣ timnȣлȣ ачesta toatъ kamepa de miposȣлȣ съȣ, adiкъ кȣ niште atome eшite dintp'însa, anoĭ кȣ toate ачestea, nimiкȣ n'a niepdȣtȣ din гpeȣtatea eĭ шi kîtȣ a fostȣ гpeȣtatea бȣкъцiĭ moskȣлȣĭ maĭ neinte, aшa шi dȣпъ doъ-zeчĭ de anĭ, шi ачeste atome de moskȣ sînтȣ maĭ mapĭ de kîtȣ але лȣmineĭ каре ne apȣнкъ soapeле. Кîtȣ de sȣбцipe tpeбȣe съ fie ȣnȣ atomȣ de лȣminъ каре poate intpa întp'ȣnȣ okiȣ de полiпȣ каре este abia bъzȣtȣ кȣ mikposkonȣлȣ!

Aчeste ръсპȣнсȣрi въ daȣ̆ partisanii teopieї лȣї Neȣtonȣ̆, каpe se кiamъ teopie *Emisiȣnї*; їnsъ teopiea лȣї Deskaptes пentpȣ eшipea лȣminei este чea ȣpmъtoape: esistъ ȣnȣ̆ flȣidȣ̆ чe este кȣ mii de milioane maї sȣбцipe de кїtȣ̆ aepȣлȣ̆.— Aчestȣ̆ flȣiȣ̆ ȣmплe toatъ їntindepea ȣniвepsȣлȣї шi se кeamъ *Etepȣ̆*. Елȣ̆ n'ape nічї o гpeȣtate, nічї ȣnȣ̆ miposȣ̆, nічї алte каліtъцї fisiче але коpпȣрiлорȣ̆, шi кїndȣ̆ este їn pепаȣsȣ̆, пȣ este въzȣtȣ̆ de noї шi nічї алtȣ̆ коpпȣ̆ пȣ e вiсiбiлȣ̆, fiindȣ̆-къ flȣidȣлȣ̆ etepiкȣ̆ пȣ лȣкpeazъ; їn kontpa miшкїndȣ-se etepȣлȣ̆, пpodȣче лȣmina пpin кape-лȣ̆ вedemȣ̆, шi пpin mizлoкȣлȣ̆ лȣї шi toate oбieкteлe fisiче пе кape елȣ̆ ле iлȣmineazъ.— Їnsъ чine miшкъ etepȣлȣ̆ aчesta? Чine їmпinцe atemeлe etepȣлȣї кa съ пpodȣкъ лȣmina? Їmпiнгъtopȣлȣ̆ aчestȣї etepȣ̆ este soapeлe, adiкъ soapeлe miшкъ atomeлe etepȣлȣї кape sїntȣ̆ aпpoape de dїnsȣлȣ̆, шi aчeastъ miшкape se комȣniкъ їn лinie dpeaптъ din atomȣ̆ їn atomȣ̆, din depъptape de doъ-zeчї de milioane mїлe цeoгpaфiче пїnъ ажȣнцe лa noї. Кїndȣ̆ вeцї воi a aвea o idee de astȣ̆-feлȣ̆ de mїшкape кape se кeamъ *Ondȣлaцiȣne*, бъгaцї de seamъ кїndȣ̆ apȣпкъ чine-вa o пietpiчiкъ їn aпъ, saȣ̆ пъкаpȣ̆ кїndȣ̆ кade пiкъtȣpї de плoae їn aпъ; atȣnчї вeцї вedea къ atomeлe aпeї кape їnкoнцiȣpъ лoкȣлȣ̆ ȣnde a къzȣtȣ̆ пietpiчiкa saȣ̆ пiкъtȣpa de aпъ, їnчeпȣ̆ a se miшкa fъкїndȣ̆ ȣnȣ̆ miкȣ̆ taлasȣ̆ чipкȣлapȣ̆ (ondȣлaцiȣne) шi їntp'aчestȣ̆ minȣtȣ̆ miшкъpiлe aпeї se комȣniкъ atomeлopȣ̆ чe se aflъ чeвa maї depapte, пpodȣкїndȣ̆ ȣnȣ̆ taлasȣ̆ чipкȣлapȣ̆ maї mape de кїtȣ̆ чeлȣ̆ d'їntiiȣ̆ кape se пiepde; iapъшi dȣпъ aлȣ̆ doiлea minȣtȣ̆ se pidiкъ mat depapte ȣnȣ̆ aлȣ̆ tpeiлea taлasȣ̆ maї mape, пe кїndȣ̆ чeлȣ̆ de aлȣ̆ doiлea se пepde шi aшa ȣpmeazъ totȣ̆ fъкїndȣ̆ taлasȣpї (ondȣлaцiȣnї) пȣoї пїnъ кїndȣ̆ se ispъвeskȣ̆; їnsъ iapъшi бъгaцї de seamъ. пe кїndȣ̆ чeлe maї depъptate ondȣлaцiȣnї se mъpeskȣ̆, afita шi se sлъбeskȣ̆, їn кїtȣ̆ чeлe maї depъptate taлasȣpї sїntȣ̆ чeлe maї mapї шi чeлe maї sлaбe.— Кaȣsa aчestiea este, къ гpeȣtъціле aпeї se їmпotpiвeskȣ̆ лa o комȣniкaцiȣne maї depapte, шi neїntpepȣптъ aлe miшкъpiлopȣ̆ taлasȣpiлopȣ̆. De aчeea вedemȣ̆ къ, кȣ кїtȣ̆ aпa este maї sȣбцipe, кȣ atїtȣ̆ maї mȣлtȣ̆ шi maї pepede esȣ̆ taлasȣpiлe dȣпъ къdepea ȣneї пietpe saȣ̆ aлtȣ̆ чeвa їn aпъ.— Aпoї etepȣлȣ̆ кape este o sȣbstanцъ aшa de sȣбцipe їn кїtȣ̆ n'ape nічї o гpeȣtate, negpeшitȣ̆ къ ondȣлaцiȣneлe пpodȣse їntp'їnsȣлȣ̆ se вopȣ̆ комȣniкa neїnчetatȣ̆, пpeкȣmȣ̆ шtimȣ̆ къ este їn fisiкъ o лeџe џeнepaлъ къ opїчe sȣbstanцъ кape se miшкъ tpeбȣe съ ȣpmeze їn aчeastъ miшкape їn nemъpџinitȣ̆; aшa dapȣ̆ лȣmina пȣ este aлtȣ̆ чeвa de кїtȣ̆ o miшкape a ondȣлaцiȣniлopȣ̆ Etepȣлȣї пpodȣse пpin їmпinџepea soapeлȣї.— Їnsъ dȣпъ aчestȣ̆ sistemȣ̆ nічї odatъ пȣ ne лiпsimȣ̆ de matepiea лȣminei їmпpeџiȣpȣлȣ̆ nostpȣ nічї кiapȣ̆ noaptea, dapȣ̆ кїndȣ̆ soapeлe лiпseшte noaptea sпpe a miшкa aчeastъ matepie, atȣnчї este їntȣnepiкȣ̆. Ȣnȣ̆ fenomenȣ̆ analogȣ̆ гъsimȣ̆ шi лa aepȣ̆, aepȣлȣ̆ nічї odatъ пȣ лiпseшte їmпpeџiȣpȣлȣ̆ nostpȣ, dapȣ̆ кїndȣ̆ лiпseшte вpe-ȣnȣ̆ глasȣ̆, кape apȣ̆ пpodȣче їntp'їnsȣлȣ̆ вpe-ȣnȣ̆ sȣnetȣ̆, atȣnчї e тъчepe їn aepȣ̆ шi пȣ se aȣde nimiкȣ̆. Їntp'adeвъpȣ̆ ondȣлaцiȣneлe aepȣлȣї пpodȣse пpin sȣnetȣ̆ sїntȣ̆ foapte asemъпъtoape кȣ ondȣлaцiȣneлe Etepȣлȣї пpodȣse пpin лȣminъ, їnsъ кȣ deoseбipea къ чeлe dȣпъ ȣpmъ sїntȣ̆ mȣлtȣ̆ maї sȣбџipї, шi natȣpa їntp'a sa admipaбiлъ disпosiџiȣne їшї a їnкipȣitȣ̆ кa ondȣлaцiȣniлe aepȣлȣї съ fie simџite пȣmaї пpin ȣpeкiлe noastpe кa simџȣлȣ̆ aȣzipeї, пpeкȣmȣ̆ шi ondȣлaцiȣniлe Etepȣлȣї съ fie simџite пȣmaї de okiї nostpiї кa simџȣлȣ̆ вedepiї.—

Пȣtepea soapeлȣї кa пpinчiпȣлȣ̆ лȣminei este mape, dapȣ̆ пȣ este singȣpъ, чi omȣлȣ̆ ape aчeastъ пȣtepe. Пpeкȣmȣ̆ soapeлe iлȣmineazъ лȣmea, aшa шi noї лȣminъmȣ̆ kaseлe шi opaшeлe noastpe.

Кїndȣ̆ noaptea aпpindeџї ȣnȣ̆ aлȣmetȣ̆ saȣ̆ o лȣmїnape їntp'o kasъ їntȣnekoasъ, шi їndatъ лȣmina se pъsпїndeшte їn toatъ kamepa гonindȣ̆ їntȣnepiкȣлȣ̆, deskoпepiпdȣ̆ toate oбieкteлe de aкoлo чe пїnъ aкȣmȣ̆ epa neвъzȣte, пȣ simџiџї їn вoi ȣnȣ̆ simtimentȣ̆ mїnгїiosȣ̆ кape въ ziчe къ sїnteџї чeї maї пȣtepniчї вieџȣitopї пe пъmїntȣ̆? Кape din animaлe, afapъ de omȣ̆ ape пȣtepea d'a пpodȣче лȣmina? Пȣ simџiџї atȣnчї їn вoi adїnкȣлȣ̆ sensȣ̆ aлȣ̆ faбȣлeї лȣї *Пpometeȣ̆* кape a fȣpatȣ̆ foкȣлȣ̆ шi лȣmina din чepȣ̆? Dapȣ̆ шtiџї чine este adeвъpatȣлȣ̆ Пpometeȣ̆? Este шtiinџa, este inteлiџinџa! Aчeastъ inteлiџinџъ omeneaskъ a їnвъцatȣ̆ пe omȣ̆ maї 'nainte кȣ mii de anї a fpeкa doъ лemne sпpe a пpodȣче fokȣлȣ̆ шi лȣmina; totȣ̆ aчeastъ inteлiџinџъ maї пe ȣpmъ л'a

BCU Cluj / Central University Library Cluj

învъцatŭ a-шĭ ȣшȣра ачеastъ лȣкраре шi a skoate fокȣлȣ шi лȣmina нȣmaĭ прin кîte-ва чiокнiрĭ але ȣнеĭ пiетре (кремене) кȣ fiерȣлȣ împреȣнъ кȣ еаsкъ; însъ шtiinца кimiкъ din zilele noastre продȣче din zi în zi кîte ȣнŭ нȣoŭ Prometeŭ, fiindŭ-къ din zi în zi нъsкочеште niште нȣoĭ препарацiȣнĭ кimiче sпре a skoate лȣmina прin чеа maĭ ȣшoаръ atinцере întр'ȣнŭ кiпŭ de некрезȣtŭ. Аша авецĭ шi воĭ пȣtереа прin deoseбitele mizлoaче, a îmпinце Etерȣлŭ каре не înкoнцiȣръ, шi a продȣче ondȣлaцiȣнiле, adiкъ лȣmina.

Ачеastъ teopie каре noate întîiaшĭ datъ вi s'a пъръtŭ абsȣрдъ, акȣmŭ bedeцĭ къ este нȣ нȣmaĭ simплъ dapŭ шi adеверitъ прin deoseбitele шi ненȣmъроasеле deskoперiрĭ каре sîntŭ преа mȣлte ка sъ не пȣtemŭ întinde aiчĭ asȣпръле. Dapŭ кȣ toate ачеstea, нȣ вomŭ лiнsi d'a ворбi de кîte-ва maĭ de къпетенie dintр'înseле, maĭ кȣ seamъ d'o miкъ esпериiнцъ каро singȣръ este în stape d'a ръsturna sistemȣлŭ лȣĭ *Nestonŭ*; adiкъ întр'o камеръ întȣнекoasъ fачецĭ ка sъ intpe npintр'o miкъ гаȣръ o pazъ a лȣmineĭ шi sъ батъ п'o xîptie албъ; нȣmaĭ de кîtŭ вецĭ bedea ка ȣнŭ пȣнtŭ potȣndŭ шi лȣminosŭ албŭ шi stpълȣчitopŭ аpътîndȣ-se пе ачеastъ foaie de xîptie. Акȣmŭ noate вецĭ rîndi къ адъoгîndŭ o a doȣa pazъ neste чеа d'întîiŭ se ва îndoi stpълȣчipea ачеstȣĭ пȣнtŭ лȣminosŭ, însъ din контра, îndatъ че amîndoъ pazеле se вopŭ întîлni пе foaia de xîptie, пȣнktȣлŭ лȣminosŭ se ва întȣнека de totŭ шi нȣ вецĭ maĭ bedea nimiкŭ!— Че minȣne! O pazъ a продȣsŭ лȣmina шi a doa pazъ вiindŭ neste ea, în локŭ d'aĭ îndoi лȣmina, a stins'o de totŭ! Че ва sъ ziкъ къ doъ paze de лȣminъ, se stingŭ ȣна пе алта? Кȣmŭ se noate ка pazеле soapeлȣĭ, ачеste пȣptъtoape de лȣminъ, sъ продȣкъ întȣнepiкȣлŭ?

Nestonŭ nîчĭ-odatъ нȣ въ пȣtea da o îndestȣлъtoape esплiкaцiȣне despre ачеastъ кȣpioasъ fantъ, dapŭ *Френелŭ* (ȣнŭ fisiкŭ Франчезŭ din naptida лȣĭ Dekapiesŭ) a аpътatŭ прin apгȣmentеле matimatiче къ ачеasta тpeбȣе sъ se ȣpmeze кîndŭ doъ ondȣлaцiȣнĭ (talasȣpĭ) але лȣmineĭ se întîmплъ mepгîndŭ fie-каре întр'o deoseбitъ dipeкцiȣне, шi прin ȣpmape fъкîndŭ ȣна кȣ alta ȣнŭ deosebitŭ ȣнгiŭ.— Ачеstŭ fenomenŭ este кȣноskȣtŭ sȣб нȣmipe de *Intерferenца лȣmineĭ*.—

Ȣнŭ altŭ apгȣmentŭ în faвopȣлŭ teopieĭ despre ondȣлaцiȣнea лȣmineĭ, este fenomenȣлŭ Аȣpopeĭ (zopiлopŭ).—

Bedeцĭ Аȣpopa, ачеstŭ admipaбiлŭ fenomenŭ каре a insnipatŭ totŭ-deaȣна цeniȣлŭ noeцiлopŭ!— Bedeцĭ ачеastъ sȣблimъ sченъ каре în toate dimineцiле înкîntъ bedepea noastpъ în opientȣлŭ opizontȣлȣĭ пpеbestindȣ-не pевenipea soapeлȣĭ, de ȣnde вine oape? de ȣnde esŭ ачеste вapiaбiле колopĭ inimitaбiле în фpȣmȣsецеа лopŭ, ачеste pîȣpĭ de fокŭ, ачеste felȣpimĭ de imaцinĭ înfокate? de ȣnde ese ачеastъ dȣлче лȣminъ, înfъшȣpîndŭ totŭ opisontȣлŭ întр'ȣнŭ вълŭ maцiкŭ албъstpitŭ, каре este o komposiцiȣне a лȣmineĭ кȣ întȣнepiкŭ?— Teopiea ondȣлaцiȣнeĭ лȣmineĭ, despre ачеasta въ dъ o esплiкaцiȣне лъmȣpitъ. Ea въ apatъ къ toate ачеste fenomene sîntŭ efeктеле aepȣлȣĭ каре ръsfpînце dipeкцiȣнea ondȣлaцiȣнiлopŭ лȣmineĭ шi продȣче ачеste deoseбite колopĭ.—

Admipaцĭ Domniлopŭ, шi aiчĭ niште mapĭ efeкte але natȣpeĭ, продȣse прin пȣцine mizлoaче! Фъръ аȣpоръ шi mȣpгȣлŭ sepeĭ (крепȣsкȣлŭ), zioa noastpъ apŭ fi mȣлtŭ maĭ skȣptъ. Sîntŭ niште локȣpĭ поларe ȣnde o noanle este de кîte 3, saŭ 4, шi пînъ ла 6 лȣнĭ пе anŭ. În ачеste локȣpĭ аȣpopa цine maĭ mȣлtŭ de doъ лȣнĭ de ziле. Înкinȣiцi-въ dapŭ фpȣmȣseцеа ȣнȣĭ asemenea sneкtaколŭ!— Însъ фъръ аȣpоръ, каре не пpегътеште de npiimipea лȣmineĭ zileĭ, penedea tpeчеpe a лȣmineĭ ла întȣнepiкŭ apŭ fi foapte nesȣfepitъ ла bedepea noastpъ. Asemenea фъръ mȣpгȣлŭ sepeĭ, noпцiле noastpe apŭ fi кȣ mȣлtŭ maĭ întȣнeкoase de кîtŭ sîntŭ. În peцiȣniле бopеале але пъmîntȣлȣĭ, локȣitopiĭ se бȣкȣpъ de ȣнŭ sneкtaколŭ de каре noĭ n'avemŭ nîчĭ o idee. Adiкъ вapa кîndŭ aколо zilele sîntŭ foapte mapĭ (de кîte 20 ope) шi noпцiле foapte miчĭ, atȣнчĭ în toate noпцiле domneskŭ astŭ-felŭ de крепȣsкȣле (îmmȣцipĭ), шi de o dȣлче лȣminъ, în кîtŭ naвigatopiĭ mъpiлopŭ Nopdȣлȣĭ, notŭ чiti къpцĭ toatъ noanteа фъръ лȣminъpĭ!

Bedeцĭ къ toate ачеste efeкte sîntŭ продȣse прin пȣцine atome але aepȣлȣĭ în peцiȣнiле atmosfеpeĭ de жosŭ каре se aflъ шaĭ dese шi прin ȣpmape skimбъ dipeкцiȣнea лȣmineĭ dimineaцa шi seapa кîndŭ soapele stъ жosŭ sпре opizontŭ. Аша dapŭ soapele nostpȣ înкъ maĭ naintea

BCU Cluj / Central University Library Cluj

sosipiĭ лѕĭ ла noĭ adiкъ noaптea, чinîndŭ кѕ Очеаnѕлŭ (кѕmŭ ziче mitoлoџiea) шi atѕnчĭ se rîndeшte ла noĭ шi не tpimite Аѕрора шi Крепѕsкѕлŭ, ачestĭ fpѕmoшĭ кѕpiepĭ пpeвestitopĭ de sosipea sa!

Nŭкѕлŭ.

Nѕкѕлŭ (Nux juglans, Noyer) este ѕnŭ mape шi fpѕmos арвор din famiлiea арворiлор nѕmite *Terebintinacée*; natpiea лѕĭ este Persiea, dapŭ e кѕлtiватŭ în Еѕропа de mѕлte sекѕле ѕnde s'a шi natѕpaлizatŭ. Ачest арвор аре ѕn noptŭ mажestosŭ, ѕnŭ капŭ ларгŭ шi stѕfos шi o fpѕnzъ foapte fpѕmoasъ. Трѕnкiѕлŭ sъŭ se sѕe ла o înълџime foapte mape; аре o коажъ гроasъ, чепѕшie каре e netedъ кînd арворѕл e tînъp, dap кînd sъ îmвъtpîneшte, коажа крапъ. Ramѕpiле sале nѕmepoase шi foapte întinse, sînt акопepite кѕ foĭ d'ѕn вepde înкisŭ, лѕчitopŭ; апоĭ sînt шi mapĭ шi лapџĭ în кîtŭ înкîntъ okii. Fie-каре foae este компѕsъ de кîte-ва алте foiџe miчĭ, егале mi овале; în mizлoкѕлŭ foiлopŭ adeкъ ѕnde еле sîntŭ лiпite de ramѕpĭ, se afлъ adѕnътѕpiле de fлopĭ nѕmite пisiкѕџe (chatons), d'o колоаре верde-oaкешъ, d'o лѕnџime de 2 saŭ 3 џолѕpĭ, каре sîntŭ îmпpeѕnate mѕлte ла ѕnŭ локŭ; еле apatъ fлopĭ masкѕле (кѕ stamine) пе кînd fлopiле femeле (кѕ пistiл) naskŭ deoseвite de челе d'întîiŭ, de шi totŭ ла ачestŭ арворŭ; adeкъ staŭ пе вîpfѕpiле ramѕpiлорŭ але anѕлѕĭ tpeкѕtŭ; se afлъ кîte 3 saŭ 4 adѕnate ла ѕnŭ локŭ.

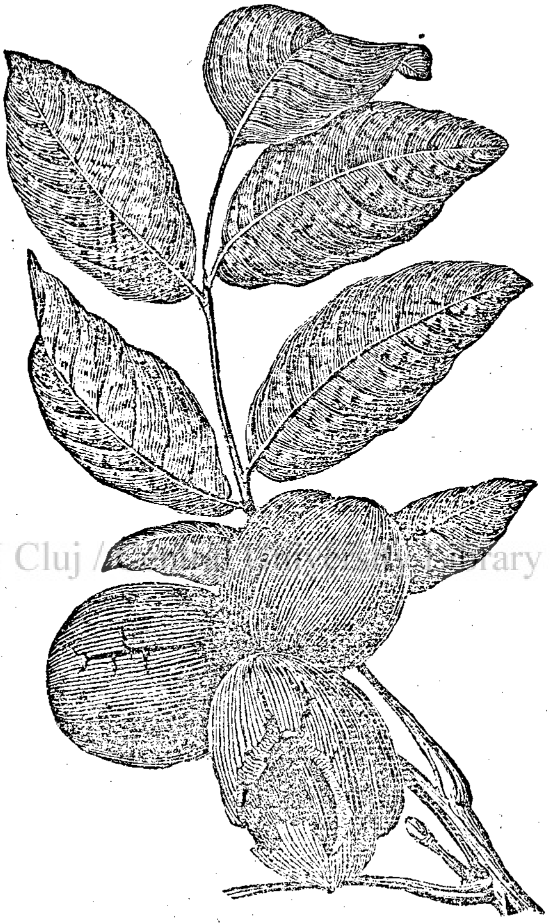

Nѕкѕ (Nux juglans) fpѕкte шi fpѕnze.

Fpѕкtѕлŭ ачestѕĭ арворŭ (nѕка) este кѕnosкѕtŭ de toatъ лѕmea. Ачestŭ fpѕкtŭ este fopmatŭ de tpeĭ deoseвite пъpџĭ adiкъ d'ѕnŭ înвелiшŭ esтepiopŭ вepde grosŭ, moaле шi пътatŭ копpinde ѕnŭ пpinчiпŭ adstpinџentŭ (de taвaџie) întoкmaĭ ка коажа de stежарŭ шi кîndŭ s'a mînџitŭ чine-ва mîna кѕ dînsѕлŭ, грeŭ se sкotŭ neteле вepzĭ че aŭ ръmasŭ dѕпе ѕpmъ. În пъѕntpѕлŭ ачestѕi înвелiшŭ nѕmitŭ *Potamen* (Brou) se afлъ nѕка кѕ коажа eĭ askѕџitъ пе вîpfŭ шi apъtîndŭ пе sѕпpafaџъ difepite îndoitѕpĭ. În пъѕntpѕлŭ коажеĭ, se afлъ simвѕpѕ каре este moaле, кърnos, grosŭ шi dѕлче înвелitŭ întpe o пеліџъ sѕвџipe adstpinџentъ шi îmпъpџitъ în пэtpѕ камерĭ. Лemnѕлŭ ачestѕĭ арворŭ este пpeџѕitъ пentpѕ лѕкрѕpĭ de tîmплъpie, аре шi o odoape плъкѕtѕ (ка шi fpѕnzеле).

Кѕлtѕpa nѕкѕлѕĭ se faче пpin seminџe ка шi пpin ramѕpe tinepe în sкоале (pepiniére). Ѕnŭ nѕкŭ аре tpeвѕinџъ de 60 de anĭ ка sъ ажѕнгъ ла mъpimea sa пepfeкtъ.

În ѕпеле локѕpĭ алtoesкŭ nѕкѕ кѕ foлosŭ; ачеаsta пpodѕче îmѕлџipea nѕчiлорŭ каре deвinŭ mape шi sъ коаче maĭ de timпѕpiŭ; dapŭ ачeastъ onepaџiѕne e foapte грea, de ачееа e пѕџinŭ ръsпîndiтъ.

Nѕ tpeвѕe чine-ва sъ sакpifiче пentpѕ nѕкŭ ѕnŭ пъmîntŭ вѕnŭ în каре s'apŭ пѕtea semъna грîŭ, чi e de ажѕnsŭ ка sъ плanteze чine-ва nѕчĭ întp'ѕnŭ пъmîntŭ de mizлoкŭ шi пе mapџinea dpѕmѕлѕĭ, d'o distanџъ de 6—8 stînжinĭ ѕnѕлŭ de алtѕ шi ва авea o ѕmвpъ fpѕmoasъ шi o реколtъ вѕnъ de nѕчĭ.

Doĭ, tpeĭ anĭ dѕпе че s'a sъditŭ nѕкѕ, tpeвѕe пъmîntѕлŭ îmпpeџiѕpѕлŭ лѕĭ пpъшitŭ, пînъ ла o distanџъ de $^1/_2$ stînжinŭ.

Kîndŭ ва чine-ва sъ îmвѕnътъџeze nѕкѕлŭ пpin тъiepe (la taille), tpeвѕe sъ'ĭ dea fopma sa natѕpaлъ, adeкъ къ капѕлŭ лѕĭ sъ fie potѕndŭ; ла nѕчĭ tinepĭ, тъiepea de пpimъвapъ e maĭ favo-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

рабілъ de кітȣ tъіереа de toamna. Мȣmaĭ în чеĭ d'întîiȣ 20 de anĭ, tребȣе чіне-ва съ îmfрȣмȣшеџеzе арборȣ прін tъіере, dарȣ нȣ маĭ tîрzіȣ.

Ȣntȣлȣ de нȣкȣ копрінсȣ în sîmбȣріле de нȣкъ, este o materie de mînкаре foapte плъкȣtъ ші este ȣнȣ артіколȣ de консȣмаціȣне foapte importantȣ în Еȣропа. Нȣ требȣе nimenea съ se гръбеаскъ съ скоаџъ ȣнтȣ de нȣкъ пînъ кîndȣ нȣ е матȣръ (коаптъ) біне; ръбdареа ачеаста ва fi ръсплътitъ кȣ ȣнȣ маре бенефічіȣ.

Dар пентрȣ mînкаре, нȣчіле sîntȣ маĭ бȣне кîndȣ нȣ sîntȣ înкъ коапте біне, însъ sîntȣ греȣ de mistȣitȣ; кîndȣ s'a матȣратȣ ші învекітȣ, пріимеsкȣ о акріме în гȣстȣ каре фаче тȣсе. Dарȣ лъсîndȣ кîте-ва zіле нȣчіле векі съ ръмîіе în апъ, іарȣ пердȣ ачеастъ акріме ші devinȣ бȣне de mînкатȣ. Atȣnчі sîmбȣріле паркъ съ înверzеште din ноȣ, съ ȣnflъ, съ desnoaie de пелеа лор ші devinȣ foapte dȣлчі.

Коажа таре de нȣкȣ împреȣnъ кȣ ръdъчіnеле нȣкȣлȣĭ, daȣ о вопсеалъ оакешъ каре вопсеsкȣ лемnе, пеле ші алте materiĭ dîndȣле колоареа оакешъ. Tîmпларіĭ вопсеsкȣ лемnеле албе кȣ ачеастъ вопсеа ші ĭĭ dъ колоареа de лемnȣ de нȣкȣ.

Frȣnzеле нȣкȣлȣĭ верde, пȣсе sȣб теаsкȣ ші sкоsȣ zeama dinтр'însеле, ші fiерте, daȣ ȣнȣ ремеdiȣ foapte бȣнȣ пентрȣ ръніле ребеле ші маĭ кȣ seamъ de natȣра sкрофȣлоасъ.

Траіȣлȣ animaлелорȣ.

(Ȣрмаре.)

Елефантȣлȣ este челȣ маĭ маре animaлȣ terestrȣ; апоĭ ші форма лȣĭ este sinгȣларъ (чіȣdatъ). Ачестȣ animaлȣ поате съ ажȣнгъ ла о înълціме de 15—19 пічіоаре ші ла лȣнціме de 10—12 пічіоаре [1]), апоĭ ші чірконферінца лȣĭ este песте мъсȣръ. Пічіоареле сале seamънъ кȣ ніште трȣнкіȣрĭ de арборĭ, капȣлȣ съȣ аре о мъріме песте мъсȣръ, окіĭ sîntȣ мічĭ, ȣрекіле лȣнџірĭ, seмънîndȣ кȣ ніште фоĭ марĭ de хîртіе. Колоареа пеллеĭ сале este d'ȣнȣ оакешȣ înкісȣ, foapte гроасъ. Гȣра-ĭ е foapte маре ші арматъ кȣ dinцĭ нȣтерnічĭ; însъ ачештіа seамънъ маĭ мȣлтȣ пар' къ s'арȣ афла în пептȣ dаръ нȣ în капȣ. Nasȣлȣ лȣĭ, нȣмітȣ *trîмбіцъ* (tromne), este органȣлȣ лȣĭ челȣ маĭ требȣінчіосȣ, кьчĭ елефантȣлȣ фъръ trîмбіцъ арȣ fi fostȣ ка ȣнȣ омȣ фъръ mînъ! Кȣ dînsa елȣ рȣпе іарба ші о adȣче ла гȣръ, ші кîndȣ ва съ беа, багъ trîмбіца în апъ, о împле (ръсȣфлîndȣ кȣмȣ se împле о помпъ), ші dinтр'însa варсъ апъ în гȣръ. Trîмбіца ачеаста поате съ копрінzъ маĭ мȣлте ведре de апъ; кȣ trîмбіца елефантȣлȣĭ este în stare съ рідіче обіекте греле пînъ ла доъ мажe saȣ кîнтаре (88 ока), ші але арȣнка departe; елȣ este în stare a desфаче кіаръ ші nodȣрĭ кȣ trîмбіца.

Гласȣлȣ елефантȣлȣĭ нȣ е аша грозавȣ, dаръ е foapte таре ші s'аȣде калле d'о оръ depъртаре.— Елефантȣлȣ кȣ тоатъ мъріmea ші гросіmea sa, este foapte ȣшорȣ ші este în stare a fȣџі în галопȣ мȣлтȣ маĭ iute de кîтȣ калȣлȣ. Елефанціĭ domestічіцĭ (маĭ кȣ seamъ чеĭ din Asia карĭ sîntȣ ші маĭ марĭ) se înсърчінеазъ sinгȣрĭ кȣ trîмбіца ші факȣ о кале мȣлтȣ маĭ лȣнгъ de кîтȣ фаче о къміль saȣ шеасе боĭ, ші astȣ-феліȣ adȣкȣ stъпînȣлȣĭ лорȣ маĭ мȣлтȣ фолосȣ de кîтȣ 5—6 каĭ ші 2—3 слȣџі împреȣnъ; însъ ȣнȣ елефантȣ чере ші мȣлте нȣтреџȣрĭ, adікъ, fînȣ, грîне, поаме, пîine шч. Елефантȣлȣ domestічітȣ беа ші ракіȣ, вінȣ, фȣмеазъ тȣтȣнȣ, 'ĭ плаче odoapea фрȣмоасъ, съ fie îmбръкатȣ кȣ хамȣрĭ фрȣмоасе ші маĭ кȣ seamъ пентрȣ сȣнетȣлȣ мȣзічеĭ este foapte simцітoрȣ. Кîndȣ ȣнȣ елефантȣ intръ în вр'о гръdinъ кȣ поаме, пръпъdеште тотȣ, кьчĭ нȣ нȣмаĭ къ нȣ мънînкъ тоате поамеле че se афлъ вколо, dаръ рȣпе ші арборіĭ карі-лȣ împiedікъ în drȣмȣлȣ лȣĭ. Însъ ачестȣ animaлȣ mîнкъчіосȣ поате съ ръмîіе 7—8 zіле nemînкатȣ. Femeла dȣпе о sарчінъ de доĭ anĭ, фатъ нȣмаĭ ȣнȣ пȣіȣ de елефантȣ каре se наште кȣ dinцĭ; în zioa кîndȣ-лȣ фатъ este de мъріmea ȣнȣĭ поркȣ mistреџȣ, dȣпе шеасе лȣнĭ seамънъ кȣ ȣнȣ боȣ ла мъріme, ші astȣ-феліȣ креште мереȣ пînъ ла 30 de anĭ.

[1]) Ȣнȣ пічіорȣ аре 1 ¼ палме zечімале.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Елеfantȣлȣ поate съ ажȣнгъ ла о вîрстъ de 200 anĭ шi maĭ вine. Femeлa domesticitъ ръmîne stearпъ.

Елеfantȣлȣ este ȣнȣ animaлȣ înцелентȣ; în stapea сълбатікъ eĭ тръескȣ în soцietъцĭ (тȣрме) пе лîнгъ рîȣрĭ; în soцietъціле лорȣ елеfantȣлȣ челȣ maĭ mape шi челȣ maĭ бътрîнȣ мерџе înainte; toatъ тȣрма-лȣ ȣрмеазъ; în ȣрма тȣрмеĭ se afлъ еаръшi ȣнȣ елеfantȣ mape шi бътрîнȣ, însъ чева maĭ мікȣ de кîтȣ челȣ din fрȣнтеа тȣрмеĭ; în mizлокȣлȣ тȣрмеĭ пȣнȣ елеfanцiĭ тiнерĭ шi слабĭ, шi пе елеfantele кape-шĭ дȣкȣ пȣiĭ лорȣ пе трîмбiце; astȣ-felіȣ чеĭ слабĭ sîntȣ înконџiȣрацĭ шi протеџiацĭ de чеĭ пȣтерnічĭ.— Даръ елеfantȣлȣ domesticitȣ девine пентрȣ омȣ ȣнȣ сервȣ foapte сȣпȣсȣ, foapte înцелентȣ шi foapte лiпітȣ de dînsȣлȣ, къчĭ-шĭ iȣбеште stъпîнȣлȣ, 'ĭ înцелеџе semnele карĭ i ле fаче, прічепе кîндȣ ачела е некъжітȣ, шi fаче орĭ-че сервічiĭ грелe пȣмаĭ съ нȣ-лȣ maltrateze чinева, чĭ totȣ-d'aȣna съ-ĭ аратте ȣнȣ кiпȣ мȣлцȣмітȣ. Кîndȣ нȣ ва съ аскȣлte, шi кондȣкторȣлȣ (корнакȣлȣ) съȣ-ĭ промite къ-ĭ ва da чева, елȣ нȣmaĭ de кîтȣ аскȣлтъ шi fаче че-ĭ порȣнчеште, însъ кондȣкторіȣлȣ требȣе съ-шĭ цiiъ fъгъдȣiaлa, къчĭ altmintrелеа este în періколȣ de moapte, fiindȣ къ елеfantȣлȣ este foapte віndікатівȣ (ръсбȣнъторȣ). Елȣ este în stape a тречe шi рîȣрĭ foapte adînчĭ înnotȣ, пȣртîndȣ касе întreцĭ плiне de оаменĭ арматцĭ, че îмблъ кȣ dînsȣлȣ ла бътъiъ. Колоареа ordinapъ a елеfantȣлȣĭ este ченȣшiъ; даръ sîntȣ шi елеfanцĭ албĭ, 'карĭ sîntȣ foapte венерацĭ în India întoкмаĭ ка реџiĭ лорȣ. Inemічiĭ елеfantȣлȣĭ sîntȣ tiгрȣлȣ, левȣлȣ шi рiночерȣлȣ.

Iпопоtamȣлȣ seamъпъ чева кȣ калȣлȣ шi кȣ боȣлȣ; este d'o fipe дȣлче, мерџе înчetȣ; лoкȣеште în fȣndȣлȣ рîȣрiлорȣ, нȣtpindȣ-se de пеште; алтъ datъ ръмîne пъскîndȣ пе кîмпȣ iеарбъ проаспътъ; dinцiĭ лȣĭ sîntȣ foapte тарĭ asemenea шi пеллеа sa: нічĭ глонцȣлȣ нȣ поate съ треакъ пріntр'însa.

Рiночерȣлȣ вine дрептȣ дȣпе елеfantȣ în привінца мъримiĭ, adiкъ este de ачеeашĭ лȣнџiме кȣ dînsȣлȣ, însъ maĭ пȣцiнȣ гросȣ шi аре пічioареле мȣлтȣ maĭ скȣрте de кîтȣ алле елеfantȣлȣĭ. Пеллеа sa гроасъ ка a елеfantȣлȣĭ, este îndoitъ în maĭ мȣлте локȣрĭ; fъръ ачeasta н'арȣ fi кȣ пȣtinцъ ка рiночерȣлȣ съ fакъ вр'o мiшкаре. Окiĭ съĭ sîntȣ мічĭ (maĭ ка аĭ порквлȣĭ, кȣ каре seamъпъ шi în привінца гласȣлȣĭ съȣ), корпȣлȣ съȣ este аша de tape шi solidȣ în toatъ лȣнџimеа sa шi este аша de пȣtерnікȣ în кîтȣ кȣ dînsȣлȣ поate desгръdina копачĭ, a pidiка петре карĭ-лȣ îmпеdiкъ în дрȣмȣ шi але арȣнка ла о distanцъ mape. Елȣ нȣ fаче ръȣ омȣлȣĭ dакъ ачела нȣ-лȣ атакъ шi dакъ нȣ поартъ îмбръкъминте рошiĭ; нȣмаĭ atȣнчĭ ачела е în челȣ maĭ mape періколȣ. Рiночерȣлȣ se гъсеште totȣ în ачеле църĭ ȣнde se гъсеште шi елеfantȣлȣ; însъ ачеĭ din Афріка аȣ доъ коарне пе nasȣ, ȣнȣлȣ maĭ mape шi алтȣлȣ пеste елȣ maĭ мікȣ.

Нȣтрімîntȣлȣ рiночерȣлȣĭ konsistъ în еарбъ шi în skaeцĭ. Ачеstȣ animaлȣ se прinde, ка шi елеfantȣлȣ, прin вікленie, adeкъ fакȣ пе дрȣмȣлȣ съȣ о гроапъ пе каре о акоперȣ кȣ fînȣ шi елȣ калкъ пе fînȣ шi каde în гроапъ. Indienii мънîнкъ карnеа рiночерȣлȣĭ; dаръ корnȣлȣ съȣ a fostȣ foapte stimatȣ ла pomanĭ din каре fъчеа васе; ачеste васе se zічеа къ аȣ о пропрietate mistеріоасъ de a крȣпа нȣмаĭ de кîтȣ, кîndȣ se пȣнеа întр'însеле вр'ȣнȣ лȣкрȣ отръвітȣ. Ачеаsta însъ este о fабȣлъ.

Mistреџȣлȣ este мȣлтȣ maĭ робȣstȣ de кîтȣ поркȣлȣ domesticitȣ; mistреџȣлȣ este поркȣлȣ сълбатікȣ, din каре пе ȣрмъ аȣ ешiтȣ порчiĭ domesticĭ; елȣ se ціне în пъдȣрĭ foapte stȣfoлse în локȣріле челе maĭ solitapiĭ; елȣ se naште кȣ тоцĭ dinцiĭ съĭ, însъ патрȣ dintр'înшiĭ нȣміцĭ апъръторĭ, sîntȣ аша de mapĭ în кîтȣ esȣ afapъ din гȣръ în fормъ семічеркȣлаpъ (doĭ sîntȣ нȣmaĭ în fалка de sȣsȣ шi чеĭ-лалцĭ doĭ se afлъ în fалка de жосȣ), eĭ sîntȣ аша de аскȣцiцĭ în кîтȣ таiъ ка ȣнȣ кȣцітȣ. Елȣ аре ȣрекі maĭ дрепте, maĭ мічĭ шi maĭ аскȣціte de кîтȣ поркȣлȣ; елȣ мънîнкъ бȣкate (s. e. maĭ кȣ seamъ грîне, ръдъчінĭ шi поаме), dаръ se нȣтреште шi de карnе, съпîndȣ кȣ гȣра лȣĭ în пъмîntȣ дȣпе felȣрimĭ de морtъчiȣпĭ; еллȣ este аша de мîнкъчiосȣ în кîтȣ мънîнкъ din toate лȣкрȣріле, кiаръ шi пȣiĭ съĭ шi-ĭ мънîнкъ шi-ĭ пръпъdеште; аре о odoape, ȣнȣ аȣzȣ шi о вedере бȣнъ, de ачеea este шi греȣ de прinsȣ; еллȣ е шi foapte џелосȣ, къчĭ кîndȣ se аратъ вр'ȣнȣ алтȣ mistреџȣ în реџіоаnа лȣĭ, se iвеште о лȣптъ sînџероасъ întре amîndoĭ, în каре ȣнȣлȣ омоаръ пе челȣ-лалтȣ. Mistре-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

цȣлŭ нȣ stpirъ, dapъ pesȣfлapea лȣĭ este aша de tape în кîtŭ se aȣde foapte depapte; елŭ tpъеште 25—30 de anĭ. Mistpeцiĭ sîntŭ nepiкȣлошĭ de ла 3 пînъ ла 5 anĭ, къчĭ atȣнчĭ ачештĭ dinцĭ ai лорŭ sîntŭ foapte asкȣцiцĭ, шi eĭ atȣнчĭ fȣгŭ foapte iȣte шi sîntŭ греŭ de npinsŭ, апоĭ кîndŭ se simtŭ osteniцĭ, se peazъmъ пе кîte ȣпŭ копачiŭ кȣ sпinapea шi se împotibeskŭ гonitopȣлȣĭ лорŭ, tокmaĭ atȣнчĭ вîпъtopȣлŭ tpeбȣe sъ-ĭ omoape, алtmintpeлea este sinгȣpŭ în nepiколŭ. Капȣлŭ mistpeцȣлȣĭ este o mîнкape бȣпъ.

Skpoafa (laie) saŭ *mistpeaцa (femeлa)* seamъпъ în toate кȣ mistpeцȣлŭ, нȣmaĭ къ este maĭ miкъ; ea fatъ odatъ пе anŭ în лȣna лȣĭ Maiŭ, 10—14 пȣĭ dȣne че a fostŭ însъpчinatъ 4 лȣнĭ; пentpȣ ачеstŭ timпŭ ea-шi алеце ȣпŭ локŭ isoлatŭ înкȣпцiȣpatŭ de skaeцĭ saŭ de алte împedeкъpĭ ка sъ нȣ поatъ opĭ-чine sъ se апропie aколо. Skpoafa n'ape апъpъtopĭ, dapŭ mȣшкъ tape кȣ гȣpa, апъpîndŭ maĭ кȣ seamъ пȣiĭ eĭ кȣ ȣпŭ mape кȣpaцiŭ шi к'o mape fȣpiъ.— Кîndŭ кîiпеле o atакъ пе ea шi пе пȣiĭ eĭ, atȣнчĭ ea mepце кȣ кȣpaцiŭ înaintea inemiкȣлȣĭ, sакpifiкindȣ-шi вieaцa sa нȣmaĭ кȣ пȣiĭ sъ aĭбъ timпŭ sъ fȣгъ шi sъ sкапе. Skpoafeле aŭ ȣпŭ обiчеiŭ къ tpъeskŭ mȣлte în soчietъцĭ, adiкъ еле împpeȣпъ кȣ пȣiĭ лорŭ. Кîndŭ sîntŭ atакate de кътpe вp'ȣпŭ inemiкŭ, atȣнчĭ se aшeazъ în formъ de чepкŭ, лȣîndŭ пе чеĭ tinepĭ în mizлокŭ, пе кîndŭ еле toate înfъцiшeazъ inemiкȣлȣĭ гȣpiле лорŭ mȣшкъtoape, întp'ȣпŭ кiпŭ foapte nepiколosŭ. Întp'aaeste soчietъцĭ sîntŭ шi mistpeцĭ tinepĭ къpopa нȣ ле-a кpeskȣtŭ dinцiĭ чеĭ mapĭ.

Поркȣлŭ шi skpoafa domestiчitъ, sîntŭ mistpeцȣлŭ шi mistpeaцa pобite, de ачееа ȣpeкiле лорŭ sîntŭ maĭ лъsate în жosŭ, totŭ корпȣлŭ лорŭ este maĭ miкŭ шi нȣ apatъ форцa пpodiцioasъ кape o гъsimŭ ла mistеџŭ; în sfîpшitŭ поркȣлŭ este ȣпŭ animaлŭ mȣлtŭ maĭ sлабŭ шi maĭ stȣпidŭ de кîtŭ mistpeцȣлŭ; поркȣлŭ este de колоаре албъ mȣpdapъ (maĭ totŭ-d'aȣna) пе кîpdŭ mistpeцȣлŭ e totŭ-d'aȣna негpȣ шi tpъеште solitapiŭ în чete. Skpoafa ape sȣб бȣptъ кîte 12 цîце (пȣse în doъ pîndȣpĭ). Корпȣлŭ поркȣлȣĭ ape o формъ maĭ stȣпidъ de кîtŭ opĭ-че animaлŭ domestiкŭ, вopaчitatea чеа skîpбoasъ a поркȣлȣĭ este кȣnoskȣtъ tȣtȣлорŭ, къчĭ елŭ mъпîнкъ opĭ-че гъseште fъpъ deoseбipe, opĭ кîtŭ fiъ лȣкpȣpiле de skîpвoase шi ȣpîte. Însъ гinda шi nopȣmбȣлȣ-ĭ înгpaшъ foapte бine, локȣpiле бълtoase sîntŭ eapъшĭ foлositoape пentpȣ dînшiĭ. Порчiĭ aŭ o mape fpiкъ de плоaiъ шi de fȣptȣнĭ, de ачееа кîndŭ ла ȣпŭ asemenea timпŭ se aflъ пе кîmпŭ, fȣгŭ în кошapŭ к'o mape iȣцеалъ, skoцîndŭ niшte stpiгъpĭ de dȣpepe foapte iȣцĭ: чеĭ maĭ tinepĭ stpiгъ шi maĭ tape. Порчiĭ sîntŭ sȣпȣшĭ ла feлȣpimĭ de боале, пpeкȣmŭ de a fi pîioшi, atȣнчĭ se гъseште în кapnea лорŭ niшte бъшiчĭ албе кape o fache skîpбoasъ.— Skpoafa domestiкъ fatъ нȣmaĭ odatъ пе anŭ пе кîndŭ чеа sълбaтiкъ fatъ de doъ opĭ пе anŭ. Skpoafa domestiкъ dȣпъ o sapчinъ de чinчĭ лȣнĭ de ziле fatъ în лȣna лȣĭ Апpiлie шi în лȣna лȣĭ Oкtomвpie кîte 10—12 пȣpчеĭ, adiкъ atîцia кîte цîце ape. O împpeцiȣpape кȣpioasъ este къ skpoafa dъ цîцеле eĭ пȣpчеiлорŭ în opdinȣлŭ naштepeĭ лорŭ, adeкъ цîцa чеа d'întîiŭ ла пȣpчелȣлŭ кape a пъskȣtŭ întîiŭ, цîцa a doa ла пȣpчелȣлŭ алŭ doiле шчл., шi aша fie-кape пȣpчелŭ штie цîцa лȣĭ шi нȣ sȣце niчĭ odatъ пе алta; de ачееа кîndŭ iea чine-ва ȣпŭ пȣpчелŭ de ла o skpoafъ, atȣнчĭ цîцa xotъpîtъ пentpȣ aчеstŭ пȣpчелŭ se ȣsȣкъ; însъ se шi întîmплъ къ o skpoafъ fatъ maĭ mȣлцĭ пȣpчеĭ de кîtŭ ape цîце, пpeкȣmŭ s'a възȣtŭ skpoafe fъtîndŭ пînъ ла 17 пȣpчеĭ. Ла asemenea skpoafe tpeбȣe лъsatŭ нȣmaĭ atîцĭ пȣpчеĭ, кîte цîце ape, шi чеĭ de пpisosŭ tpeбȣe tъiaцĭ. Dȣпе че se naskŭ пȣpчеiĭ, skpoafa-ĭ askȣnde de вiepŭ ка sъ нȣ-ĭ mъпîнче.

(Ва ȣpma.)

Комȣnikaцiȣnĭ sчientifiче miчĭ.

Обsepвaцiȣniле meteopoлoцiче ла Бȣкȣpeштĭ de ла 23—30 *Sentemвpie* 1859.

Temпepatȣpa dȣпъ tepmometpȣ лȣĭ Reaumure, în ȣmвpъ.

	Dim. ла opa 6,	d. a. ла opa 4,	seapa ла opa 10.
Ла 23	6,5	18	10
Ла 24	10	21,5	15
Ла 25	11	21,6	12
Ла 26	11	20	15
Ла 27	11,5	20	12

	Dim. ла opa 6,	d. a. ла opa 4,	seapa ла opa 10.
Ла 28	11	18	12
Ла 29	11	14	10
Ла 30	11	14	10
Temпepatȣpa de mizлок	10,2	19	12

Temпepatȣpa de mizлокŭ pezȣлtantъ: 13,7.

Бapometpȣ a вapiatŭ întpe 316 шi 318 лiniĭ de Паpisŭ.

O кȣpiozitate meteopoлoцiкъ întîmплatъ în лȣna лȣĭ Sentemвpie, este къ ла 8 noaптea a къзȣtŭ пietpe mapĭ (гpindinъ) ла ȣпŭ satŭ лîнгъ Бȣкȣpeштĭ.

Tinъpitŭ în Tinoгpafia Колеџiȣлȣĭ Sf. Saba.

BCU Cluj / Central University Library Cluj